

**Sumáriu Kazu
Tribunál Judisiál Primeira Instáncia Dili
Agostu 2024**

Afirmasaun: Sumáriu Kazu tuirmai ne'e deskreve faktu sira no prosesu iha tribunál tuir JSMP nia monitorizasaun independente, no deklarasaun ne'ebé parte sira fó iha tribunál nia laran. Informasaun ne'e la representa JSMP nia hanoin hanesan instituisaun ida.

JSMP kondena maka'as forma violénsia hotu-hotu, liuliu hasoru fetu no ema vulneravel. JSMP afirma la iha justifikasaun ba kualkér violénsia hasoru fetu.

A. Sumáriu prosesu julgamentu kazu iha Tribunál Judisiál Primeira Instáncia Dili

1. Totál kazu ne'ebé JSMP monitoriza: 5¹

Artigu	Tipu Kazu	Númeru
Artigu 172 no artigu 173 Kódigu Penál (KP)	Violasaun seksuál ho agravasaun	1
Artigu 171 KP	Koasaun seksuál	1
Artigu 297, 299, 274 KP	Abuzu podér, partisipasaun ekonomi, no administrasaun danoza	1
Artigu 303 KP	Fasifikasaun dokumentu ka notasaun téknika	1
Artigu	Omisidiu Neglijente	1
Totál		5

2. Totál desizaun ne'ebé JSMP monitoriza: 2

Tipu desizaun	Artigu	Númeru
Pena prizaun	66 KP	1
Absolve		1
Totál		2

3. Totál kazu sira ne'ebé sei kontinua prosesu tuir JSMP nia monitorizasaun: 3

A. Deskrisaun sumáriu julgamentu ba desizaun kazu sira

1. Krime violasaun seksuál ho agravasaun

Nú. Prosesu : 0026/22.LILIQ.
Kompozisaun Tribunál : Koletivu
Juis : Dra. Ana Paula Fonseca, Dra. José Maria de Araújo no Dra. Ersila de Jesus

Durante fulan Agosto, JSMP monitoriza kazu 5 de'it, tanba tribunál iha hela período feriadu judisiáriu

Prokuradór : Dr. Gustavo da Silva
Defeza : Dr. Americo Martins (Advogadu Privadu)
Desizaun : Pena prizaun tinan 25

Iha 7 Agostu 2024, Tribunál Judisiál Primeira Instánsia Dili prezide leitura akordaun ba krime violasaun seksuál ne'ebé envolve arguidu AP hasoru ofendida² ne'ebé hanesan arguidu nian oan rasik ho idade (tinan 14), iha Munisípiu Líkisa.

Akuzasaun Prokuradór

Prokuradór akuza katak iha loron no fulan ne'ebé la apura maibé iha tinan 2019, maisumenus iha oras tuku 21:30 kalan, ofendida toba iha kuartu laran, arguidu tama ba tu'ur iha ofendida nia kuartu laran, arguidu kaer ofendida nia liman no buti ofendida nia susun rua.

Iha loron tuir mai nafatin iha loron no fulan ne'ebé la apura maibé iha periodu tinan 2019 nia laran, bainhira ofendida nia inan ho nia maun alin sira la iha uma, iha kalan arguidu tama tan ba ofendida nia kuartu laran no sae ba kama leten, toba hanehan metin ofendida iha kama laran. Aktu ne'e halo ofendida bo'ok-an ladi'ak hafoin arguidu ho forsa obriga rasta no hasai ofendida nia kalsa no rupa laran ho forsa obriga hodi halo relasaun seksuál ho ofendida. Hafoin halo tiha relasaun seksuál ho ofendida arguidu ameasa ofendida atu labele fó hatene ba ofendida nia inan no nia maun alin sira.

Prokuradór akuza arguidu kontra artigu 172 KP kona-ba violasaun seksuál ho moldura penál tinan 5 to'o tinan 15 konjuga ho artigu 173 alinea (a no d) Kódigu Penál kona-ba agravausaun.

Produsaun ba prova sira

Iha julgamentu, arguidu konfesa faktu hotu no deklara katak loos duni ofendida hanesan nia oan feto, nia halo duni relasaun seksuál ho ofendida hamutuk dala hitu (7) kuandu nia inan no nia maun alin la iha hotu iha uma. Mesmu nune'e, arguidu deklara katak nia la ameasa ofendida tanba arguidu haktuir katak kuandu arguidu moras, ofendida mak sempre bolu arguidu tama ba ofendida nia kuartu laran no ofendida mak sempre kumu arguidu nia isin nune'e arguidu kaer ofendida nia susun, maibé arguidu la obriga ofendida atu halo relasaun seksuál.

Iha parte seluk, ofendida mós konfirma faktu hotu iha akuzasaun no deklara katak arguidu hanesan nia aman rasik, arguidu sempre halo relasaun seksuál ho ofendida bainhira ema iha uma sai hotu. Ofendida deklara mós katak arguidu sempre fó osan ba ofendida no ofendida mak rai, bainhira osan refere ofendida gasta hotu ona, arguidu komesa ameasa ofendida no obriga ofendida hodi halo relasaun seksuál.

Alegasaun finál

² Termu ne'e ajusta tuir versaun alterasaun Kódigu Prosesu Penál Lei Nú 15/2023.

Prokuradór haktuir katak arguidu konfesa totálmente ba faktu sira iha akuzasaun no deklarasaun katak arguidu halo duni relasaun seksuál ho ofendida hamutuk dala hitu (7). Arguidu uza nia poder hanesan aman hodi obriga nia oan hodi halo relasaun seksuál. Arguidu la hatudu ninia arrependementu nune'e prokuradór husu ba tribunál atu kondena arguidu ho pena prizaun ne'ebé labele ki'ik liu hosi tinan sanolu resin lima.

Entretantu, defeza haktuir katak arguidu la ameasa ofendida hodi halo relasaun seksuál, arguidu deklarasaun katak sira halo duni relasaun seksuál hamutuk dala hitu (7), maibé la ho forsa ka ameasa tanba ne'e husu ba tribunál atu tetu no fó pena ne'ebé justu ba arguidu.

Desizaun

Depoisde avalia faktu hotu, tribunál prova katak ofendida nu'udar arguidu nia oan rasik no prova mós katak iha data no fulan ne'ebé la apura maibé iha tinan 2019, iha oras tuku 21:30 kalan, ofendida toba hela iha kuartu laran, arguidu tama ba iha ofendida nia kuartu laran, kaer ofendida nia liman no buti ofendida nia susun rua.

Iha kalan tuir mai hafoin akontesimentu primeiru, bainhira ofendida nia inan ho nia maun alin sira la iha uma, arguidu kontinua tama ba ofendida nia kuartu laran sae ba kama leten ho forsa no obriga hodi halo relasaun seksuál ho ofendida.

Tribunal prova katak hafoin halo tiha relasaun seksuál ho ofendida, arguidu ameasa ofendida atu la bele dehan sai akontesimentu ne'e ba ofendida nia inan ho nia maun alin sira.

Tribunál mós prova katak bazeia ba deklarasaun arguidu ho ofendida nian katak relasaun seksuál ne'e akontese hamutuk dala hitu (7) hahú hosi tinan 2019 to'o Novembru 2021, no krime ne'e foin deskobre bainhira ofendida grávida (isin-rua), nune'e família mak ba hato'o keixa.

Bazeia ba faktu provadu sira no tetu mós ho sirkunstánsia hotu-hotu ne'ebé haleu krime ne'e, nune'e tribunál konklui prosesu ne'e no kondena arguidu ba kada akontesimentu (dala 7) ho pena prizaun tinan hitu (7). Hosi akumulasaun pena hirak ne'e, tribunál kondena arguidu ho pena úniku tina rua nulu-resin-lima iha prizaun.

2. Krime Koasaun seksuál

Nú. Proses	: 0137/20.DICMR
Kompozisaun Tribunál	: Kolektivu
Juis	: Dra. Ana Paula Fonseca, Dra. José Maria de Araújo no Dra. Ersila de Jesus
Prokuradór	: Dr. Luis Hernani Rangel da Cruz
Defeza	: Dr. Manuel Sarmento
Desizaun	: Absolve

Iha 15 Agostu 2024, Tribunál Judisiál Primeira Instánsia Dili prezide leitura akordaun ba krime koasaun seksuál ne'ebé envolve arguidu MS hasoru nia kuñada, iha Munisípiu Likisa.

Akuzasaun Prokuradór

Prokuradór akuza katak iha 30 Agostu 2020, iha oras tuku 02:00 madrugada, ofendida toba mesak iha nia kuartu laran, arguidu fila hosi serbisu tama ba ofendida nia kuartu laran, lamas ofendida nia susun halo ofendida hakfodak. Hafoin lamas ofendida arguidu halai sai no tama ba iha nia kuartu laran no xave metin nia odamatan.

Iha kalan tuir mai iha 31 Agostu 2020, iha oras hanesan iha tuku 02:00 madrugada, ofendida nafatin toba mesak iha kuartu laran, arguidu kontinua tama ba ofendida nia kuartu laran, arguidu hatama nia liman ba ofendida nia kalsa laran no lamas ofendida nia orgaun sensitivu. Tanba ne'e ofendida hakfodak no halai sai hosi kuartu laran ho tanis. Hafoin haree ofendida halai sai hosi kuartu laran ho tanis, arguidu ta'uk hamaus ofendida hodi dehan "*lalika tanis ona aban hau buka buat ida para fó ba ó*", arguidu mós dehan ba ofendida atu labele konta sai problema ne'e ba ofendida nia bin.

Prokuradór akuza arguidu kontra artigu 171 KP kona-ba koasaun seksuál ho moldura penál tinan 2 too tinan 6 konjuga ho artigu 173 aline (a no d) Kódigu Penál.

Produsaun ba prova sira

Iha prosesu julgamentu, arguidu nega faktu hotu iha akuzasaun, arguidu deklarata katak nia tama duni iha ofendida nia kuartu laran tanba ofendida toba ho arguidu nia oan feto ki'ik tanba arguidu nia feen ba tiha munisípiu seluk. Arguidu deklarata liután katak tama duni iha ofendida nia kuartu laran ho intensaun atu haree arguidu nia oan tanba ofendida la taka manta ba arguidu nia oan, nune'e arguidu dada manta atu taka arguidu nia oan mak karik arguidu nia liman kona ofendida nia isin lolon, maibé arguidu la lamas ofendida nia susun.

Entretantu kona-ba faktu ne'ebé akontese iha 31 Agostu 2020, arguidu hateten nia lahatene no la halo tanba altura ne'e arguidu iha hela serbisu fatin.

Iha parte seluk ofendida konfirma faktu ne'ebé akontese iha 30 Agostu 2020, katak arguidu tama duni ba iha ofendida nia kuartu laran bainhira arguidu nia feen ba tiha munisípiu seluk, arguidu tama ba kuartu laran hodi kaer ofendida nia susun halo ofendida hakfodak.

Entretantu ba faktu ne'ebé akontese iha 31 Agostu 2020, ofendida deklarata katak arguidu la kaer ofendida nia orgaun sensitivu. Hafoin akontesementu ne'e, liu tiha loron rua ofendida informa kedas problema ne'e ba ofendida nia bin (*arguidu nia feen*), nune'e ofendida nia feen fila kedas mai uma hodi rezolve problema ne'e.

Testemuña RM nu'udar ofendida nia bin deklara katak ofendida telefone duni testemuña no informa kata arguidu tama ba ofendida nia kuartu hodi lamas ofendida nia susun no kalan tuir fali iha 31 Agostu hafoin fila hosi serbisu, arguidu taman tan ba ofendida nia kuartu no hatama liman ba ofendida nia kalsa laran hodi kaer ofendida nia orgaun sensitivu. Depoisode rona informasaun hosi ofendida, testemuña fila kedas no bainhira to'o iha uma ofendida la hela ona iha uma maibé hela iha Uma-Mahon.

Iha julgamentu ne'e, haree ba deklarsaun arguidu ho ofendida ninian ne'ebé lahanesan kona-ba faktu ne'ebé akontese iha 31 Agostu 2020, tribunál halo akareasaun ba ofendida no testemuña kona-ba faktu ne'ebé akontese iha 31 Agostu kalan katak arguidu hatama liman ba iha ofendida nia kalsa laran no lamas ofendida nia orgaun sensitivu.

Iha akareasaun entre ofendida ho testemuña, testemuña depoimenta katak ofendida telefone testemuña hodi informa katak iha 31 Agostu 2022, arguidu tama ba ofendida nia kuartu laran, hatama liman ba iha ofendida nia kalsa laran no lamas ofendida nia orgaun sensitivu. Entretantu ofendida deklara katak ofendida naran hato'o keixa kontra arguidu tanba arguidu ho testemuña la fó osan hodi selu eskolah.

Alegasaun finál

Prokuradór haktuir katak mezmú arguidu nega totál faktu sira iha akuzasaun maibé prokuradór fiar liu ofendida nia konfirmasaun ba faktu kona-ba arguidu lamas ofendida nia susun iha 30 Agostu tuku 02.00 madrugada, tanba ne'e husu ba tribunál atu kondena arguidu ho pena prizaun tinan 5.

Entretantu, defeza iha nia alegasaun haktuir katak faktu sira ne'e ofendida mak inventa tanba deit arguidu ho nia feen la selu ofendida nia eskola. Iha akareasaun entre ofendida ho testemuña hatudu momós katak ofendida naran ba keixa tanba arguidu ho nia feen la selu ofendida nia eskola.

Arguidu rasik mós iha nia deklarasaun deklara katak la lamas ofendida nia susun no la hatama liman ba ofendida nia kalsa laran. Alende ne'e, ofendida rasik mós konfirma katak arguidu la hatama liman ba ofendida nia kalsa laran hanesan faktu ne'ebé deskreve iha akuzasaun. Bazeia ba faktu sira ne'e, defeza husu ba tribunál atu absolve arguidu hosi krime ne'e.

Desizaun

Depoisode avalia faktu hotu, tribunál prova katak iha 30 Agostu 2022, arguidu tama duni ba iha ofendida nia kuartu laran maibé dada de'it manta hodi taka ba arguidu nia oan. Entretantu kona-ba faktu ne'ebé akontese iha 31 Agostu 2022, tribunál konsidera katak faktu ne'e la provadu.

Tribunál mós dúvida katak tama iha situasaun dúvida relasiona faktu ne'ebé akontese iha 30 Agostu 2022, tanba iha ofendida nia deklarasaun finál durante prosesu rona ninia depoimentu deklara katak nia keixa arguidu tanba arguidu ho nia feen la selu ofendida nia eskola.

Bazeia ba faktu la provadu sira ne'e hotu, tribunál konklui prosesu ne'e hodi absolve arguidu hosi krimé ne'e.

Atu hetan informasaun kompleitu, favór kontaktu:

Casimiro dos Santos
Diretór Ezekutivu Interinu JSMP
Diresaun e-mail: casimiro@jsmp.tl
Telefone: (+670) 33238883/77257466
Website: <https://jsmp.tl>
info@jsmp.tl